

DMITRIJ ALEKSZEJEVICS OLDEROGGE 80 ÉVES

A világszerte ismert és elismert szovjet afrikanisztikai iskola egyik megalapítója, Dmitrij Alekszejevics Olderogge 80 éve, 1903-ban született Litvánia fővárosban, Vilniusban. Tudományos tevékenységét számba véve megállapíthatjuk, a kezdetektől fogva minden erejét arra fordította, hogy megteremtse a fiatal szovjet afrikanisztika intézményrendszerét, elősegítse annak fejlődését, színvonalának töretlen emelkedését.

Egyetemi tanulmányait a petrográdi–leningrádi egyetem Társadalomtudományi karán végezte, ahol 1925-ben szerzett diplomát. Kezdetben egyiptológiára, általános orientalisztikára és különféle keleti nyelvekre szakosodott. Ezenkívül szaktudományi szinten tanulmányozta az ókori keleti kultúrák történetét is.

1925 óta áll a Szovjet Tudományos Akadémia Antropológiai és Néprajzi Intézete Afrika-osztályának élén. Ebben a minőségben kifejtett sok évtizedes munkássága eredményeképpen dicsekedhet a múzeum Afrika osztálya tekintélyes nagyságú és kiválóan feldolgozott tárgyi gyűjteménnyel, világméretekben is jelentős adattárral és kiemelkedően gazdag, egyre fokozódó aktivitású publikációs hagyományokkal.

D. A. Olderogge 1927–1928-ban speciális tanulmányokat folytatott Belgium, Hollandia és Németország egyetemeinek akadémiai intézeteiben. E tanulmányok célja elsősorban afrikai nyelvi és nyelvészeti ismereteinek elmélyítése, valamint európai szintű muzeológiai ismeretek és gyakorlat megszerzése volt.

Oktatói, nevelői tevékenysége intézményes formában 1933-tól bontakozott ki. Ekkor kezdett tanítani különböző nyelvi, nyelvészeti, néprajzi, folklorisztikai és egyéb tárgyakat a leningrádi Orientalisztikai Intézetben. 1939 óta oktat a Leningrádi Állami Egyetem Orientalisztikai karon. Az ott alapított, máig fennálló és virágzó Afrikanisztikai Tanszék vezetését 1945-ben vette át, s e felelősségteljes feladatot mind a mai napig töretlen erővel látja el. Vezetése és irányítása mellett nőtt fel és tett szert világszínvonalú ismeretekre azóta a szovjet afrikanisták számos nemzedéke. Amióta tanszékén – kisebb–nagyobb megszakításokkal – külföldi hallgatók is tanulnak, számos európai és afrikai ország afrikanistái nevezhetik őt közvetlen mesterüknek. Jelen sorok írója a Leningrádi Egyetem Afrikanisztikai Tanszékén végezte tanulmányait 1964 és 1969 között bantu filológiai szakon, néprajzi és folklorisztikai tanulmányok kíséretében. Dmitrij Alekszejevics szakdolgozójaként büszkén nevezheti magát ma Olderogge egyetlen olyan tanítványának Magyarországon, aki teljes tanulmányi ciklust végzett el vezetésével.

Olderogge professzor, akadémikus nemzetközi tudományos tevékenysége is tekintélyes múltra tekinthet vissza, és kiemelkedően sokrétű. A szovjet afrikanisták képviselőjében nagyszámú jelentős tudományos világ-rendezvényen vett aktív részt. A teljesség igénye nélkül hadd említsük meg itt ezek közül a legjelentősebbeket: Antropológusok és Néprajzkutatók 5. és 6. kongresszusa (1956, Philadelphia és 1960, Párizs), 24. és 25. Orientalisztikai Világkongresszus (1957, München és 1960, Moszkva).

A varsói és a krakkói egyetemen 1958-ban afrikanisztikai témájú előadássorozatot tartott, 1962-ben pedig Prágában és Varsóban végzett tudományos kutató és oktató tevékenységet. Több, különböző időtartamú és tematikájú kutatóúton vett részt számos afrikai országban. Ezek közül a fontosabbak: néprajzi tudományos tanulmányút Közép-Egyiptomban 1958–1959-ben, – régészeti és néprajzi kutatóút Dél-Egyiptomban és Nubiában 1960-ban, – 1961-ben szovjet tudományos küldöttség élén járt Nyugat-Szudánban, Maliban és Szenegálban, – vezetője volt annak a szovjet tudóscsoportnak, amelyet a szovjet Tudományos Akadémia 1963–1964-ben küldött Maliba a helyi nemzeti írásbeliség kibontakozásának elősegítése céljából, – 1966-ban a szovjet küldöttség tagjaként részt vett a szenegáli fővárosban, Dakarban rendezett Afrika-fesztiválon. 1962-ben ismételt tudományos kiküldetésben járt Varsóban és Prágában. 1968-ban a varsói egyetem díszdoktorává avatták. Ezen kívül előadássorozatot tartott a párizsi Sorbonne egyetem Élő Afrikai Nyelvek Intézetében. 1968-ban küldöttként részt vett a VIII. antropológiai és néprajzi világkongresszus munkájában, Tokióban, és még ugyanebben az évben tudományos kutatóúton járt Etiópiában.

D. A. Olderogge számos szovjet és más országbeli tudományos és társadalmi szervezet, illetve testület tagja. Ilyenek például: a Szovjet Tudományos Akadémia Néprajzi-, Orientalisztikai-, Afrika- és Nyelvtudományi intézetének tudományos tanácsa; a Leningrádi Állami Egyetem tudományos Minősítő Bizottsága; az Antropológiai és Néprajzi Múzeum, a SZU Népeinek Néprajzi Múzeuma múzeumi tanácsa, a Művészeti Akadémia tudományos tanácsa stb. a Szovjetunióban. Tagja az UNESCO Néprajzi bibliográfiai kiadói tanácsának (Párizs), a Francia Afrikanisztikai Társaságnak, a Brit Királyi Antropológiai Társaságnak, levelező tagja a Londoni Egyetem Keleti és Afrikai Nyelvek Intézetének stb.

Tudományos tevékenységének fontos területe a különböző szakfolyóiratok és kiadvány-sorozatok szerkesztésében való aktív részvétel.

Nemzetközi szintű tudományos munkásságának elismeréseképpen 1960-ban választották meg a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának a Nyelv és Irodalomtudományi osztály keretein belül a „nyelvtudomány–afrikai nyelvek” szakterület képviselőjéül.

Mesterei az orosz–szovjet orientalisztika, nyelvtudomány és történet-tudomány olyan kiemelkedő egyéniségei voltak, mint N. D. Flintner, V. V. Sztruve, V. V. Barthold és mások. Az ő nyomdokaikon haladva töké-

letesítette és alkalmazta következetesen azt a komplex kutatási módszert, amely kiterjed a néprajz-, a történelem és a nyelvtudomány számos területére. Ezzel magyarázható csaknem 200 tudományos értekezést, monográfiát és tanulmányt kitevő hatalmas publikációs tevékenységének sokoldalúsága.

Munkásságának első évtizedeiben az általánosabb, nagyobb lélegzetű problémák foglalkoztatták. Ekkor jelentek meg a különböző rokonsági rendszerekkel és társadalmi formációkkal foglalkozó munkái. E korszak munkái közül kiemelkedik 1945-ben készült akadémiai doktori értekezése, amelynek témája a *Gyűrűs nemzetségi szervezet, avagy a gens triplex*. Ennek alapját a századfordulón Z. J. Sternberg által a giljak nép körében feltárt sajátos frátéria-szövetségre vonatkozó további, széles területeket átfogó és formációelméleti szinten is jelentős tanulmányai alkották.

Műveiben rámutatott a Morgan és annak nyomán Engels által a múlt században kialakított rokonsági rendszerelméletek hiányosságaira, amelyek az időközben felgyülemlett hatalmas tudományos ismeretanyag fényében váltak nyilvánvalóvá.

Az afrikanisztika területén is átfogó, általános elméleti problémákat érintő munkálatokkal kezdi kutatói tevékenységét. Többek között elmélyülten foglalkozik az afrikai népek etnogenezisének kérdéseivel, valamint a fekete-afrikai középkori államalakulatok társadalmi berendezkedésének vizsgálatával. Nevéhez fűződik a világszerte nagy vitákat kiváltó, többek között Carl Meinhof vagy Leo Frobenius nevével fémjelzett „hamita elmélet” kritikai elemzése. A világszerte elismert Afrika-kutatók között ő volt az első, aki tudományos érvekkel bizonyította az említett elgondolás helytelenségét, sőt, bizonyos értelemben a rasszizmus általános tételei felé mutató irányvonalát.

A korai afrikai államalakulatok keletkezésével kapcsolatban rámutatott arra, hogy ez a folyamat Afrikában is sokrétűen bontakozott ki, akárcsak a középkori Európában, és nem függ össze szervesen – mint sokan feltételezték korábban – a gyarmatosítás hatásával.

Olderogge professzor tekintélyes munkásságot fejtett ki az afrikai népek anyagi- és szellemi kultúrájának kutatása területén is. A fölművelés és állattenyésztés hagyományos eszközeitől és módozataitól a kézművesség – főleg a vas- és fémművesség – és a népi építészet hagyományainak kérdésein keresztül a különböző afrikai népek díszítő- és képzőművészetének taglalásáig szinte minden részterületre kiterjedt a figyelme.

Ismeretanyaga és munkássága a folklorisztika területén is átfogó. Elméleti tanulmányain kívül számos népköltészeti, népmesei és más folklór műfajokra kiterjedő gyűjtemények, kiadványok fordítója vagy szerkesztője.

Alkotó tudományos tevékenységének egyik legfontosabb és a szovjet afrikanisztikán belül hézgapótló területe Fekete-Afrika nyelveinek vizs-

gálatához kapcsolódik. Jelentős tudományos érdeme, hogy megalkotja a sok száz afrikai nyelvet átfogó, különböző, egymásnak sokszor ellentmondó felosztási rendszere egyik lehetséges szintézisét. De múlhatatlan érdemeket szerzett az egyes afrikai nyelvek tanulmányozásának, sőt tanításuk iskolájának megteremtése területén is. A Leningrádi Állami Egyetem Afrikanisztikai tanszékén az ő vezetése, személyes irányítása és tevékeny részvétele mellett honosodott meg több bantu nyelv (szuahéli, zulu, luganda), a hausza nyelv, valamint a legfontosabb mande nyelvek (bambara/bamana és malinke) színvonalas oktatása. Gondozásában készültek el az első, tudományos igényeket is kielégítő afrikai nyelvi szótárak. Közreműködött a legfontosabb, Afrikával kapcsolatos arab, perzsa, kínai, szuahéli, hausza stb. nyelvű régi történeti munkák fordításában és részleges publikálásában.

Olderogge akadémikus számos magas kormány- és egyéb kitüntetés birtokosa. Lenin díj, Munka vörös zászló érdemrendje, Tisztelet-érdemérem, Kiváló munkáért, Leningrád védelméért, Szemjonov-Tien-Sanszkij aranyérem stb. fémjelzi Dmitrij Alekszejevics Olderogge tudományos és közéleti életpályáját. Az afrikai népek kultúrájának kutatása terén elért eredményei, szolidaritási tevékenysége jutalmául 1968-ban még az I. Hailé Szelasszié érdemrendet is megkapta Addis Abeba-i tartózkodása idején.

Nyolcvanadik születésnapja alkalmából a magyar afrikanisták őszinte tisztelettel köszöntik Olderogge professzort, és kívánnak számos termékeny alkotó évet.

Budapesten, 1983. március 7-én

Tanítványa
F. Nagy Géza

(Kézirat, ebben a kötetben jelenik meg először.)

SELECTED WORKS OF
PROFESSOR D. A. OLDEROGGE

(*Szerkesztői megjegyzés: tekintettel arra, hogy Füssi Nagynak ez a cikke angol nyelvű publikáció céljára készült, így ő a bibliográfiát eleve angolul készítette el. Itt most tehát ebben a formában adjuk közre.*)

- 1935 Nazvanie Libii v drevneegipetakh nadpisah (Names of Lyybia in Ancient Egyptian Scriptures), *Izv. AN SSSR* (Bull. of the Soviet Academy of Sciences), No. 6, pp. 519–537.
- 1936 Engels i problemi proishozhdeniya otsovskogo roda (Engels and the Problems of the Origin of Patrilineal Clan), *Trudi Instituta Etnografii* (Works of the Institute of Ethnography), No. 4, pp. 851–869.
- 1936 Naseleniye i socialniy stroy v Efiopii (Abissínii) (Population and Social Structure in Ethiopia (Abyssinia), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), No. 1, pp. 10–39.
- 1937 Opredeleniye vremeni i prostranstva v yazikeh bantu (Definition of Time and Space in Bantu Languages), in: *Pamyati V. G. Bogoraza* (In memoriam V. G. Bogoraz), Moscow – Leningrad, pp. 367–382.
- 1946 Kolcevaye svyaz rodov ili trehrodovoy soyuz (Gens Triplex) (The Ring-Contacting Clans or the Three-Clans-Union (Gens Triplex), *Kratkie Soobsheniya Instituta Etnografii* (Short Proceedings of the Institute of Ethnography), 1, pp. 23–25.
- 1947 Iz istorii semyi i braka – sistema Lobola (From the History of family and marriage – the Lobola system), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), 1, pp. 13–27.
- 1949 Hamitskaya problema v afrikanistike (The Hamitic Problem in Africanistics), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), 3, pp. 156–170.
- 1952 Proishozhdenie narodov Centralnogo Sudana (The Origin of Central Sudanese Peoples), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), 2, pp. 23–38.
- 1953 Drevnosti Benina (Antiquities of Benin), *Sbornik Muzeya Etnografii i Antropologii* (Studies of the Museum of Ethnography and Anthropology), 15, pp. 357–410.
- 1953 Etnicheskiy sostav sovremennogo naselenia Zapadnoy Tropicneskoy Afriki (Ethnic Composition of Modern West-Tropical Africa), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), 1, pp. 125–136.
- 1954 *Jazik Hausa (Kratky ocherk grammatiki, chrestomatia i slovar)* (The Hausa Language) (A Concise Grammar, chrestomathy and vocabulary), Leningrad, 170 pp.
- 1955 Drevnosti Benina II. (Antiquities of Benin II.), *Sbornik Muzeya Etnografii i Antropologii* (Studies of the Museum of Ethnography and Anthropology), No. 16, pp. 283–307.

- 1955 Die Gesellschaftsordnung Songhais im 15 und 16 Jahrhundert, in: *Deutsche Akad. der Wiss. zu Berlin, Institut für Orientforschung, Veröffentlichungen* 26, pp. 243–251.
- 1956 *Proishozhdenie yazika hausa* (The Origin of the Hausa Language), Moscow, 29 pp.
- 1957 Drevnosti Benina III. (Antiquities of Benin III.), *Sbornik Muzeya Etnografii i Antropologii* (Studies of the Museum of Ethnography and Anthropology), No. 17, 345–361.
- 1958 *Iskusstvo narodov Zapadnoy Afriki v muzeyah SSSR* (The Art of West-African Peoples in the Museums of the USSR), Moscow – Leningrad, 94 pp.
- 1958 Narodi Kontinentalnoy Afriki (The Peoples of Continental Africa), in: *Vsemirnaya Istoria (The History of the World)*, Moscow, pp. 38–51.
- 1960 *Zapadniy Sudan v XV–XIX vekah* (West Sudan in the XV–XIXth Centuries), Moscow – Leningrad, 267 pp.
- 1960 Sistema nkita (The Nkita System), in: *Problemi istorii pervobitnogo obshchestva* (Problems of the History of Primitive Society), Moscow, pp. 173–195.
- 1961 Sovremennoe sostoanie i problemi izutshenia Afrikanskih jazikov (Modern Language Situation and the Problems of African Language Studies), *Voprosi Yazikoznania* (Problems of Linguistics), 4, pp. 20–32.
- 1961 Iskustvo Tropitsheskoy i Yuzhnoy Afriki (Arts in Tropical and South Africa), in: *Generalnaya istoria iskusstva*, (2) (General History of Arts (2)), Moscow, pp. 497–514.
- 1964 *Opisatelnie sistemi rodstva narodov Zapadnogo Sudana* (Descriptive Systems of Kinship of the West-Sudanese Peoples), Moscow, 18 pp.
- 1966 Zemledelcheskie orudiya Zapadnogo Sudana (Outils agricoles du Sudan Occidental) (les bambara et les songhai), in: *Africana* VI, Leningrad, pp. 3–10.
- 1966 African language studies in Russia (English), in: *Russia and Africa*, Moscow, pp. 16–24.
- 1967 Pervij Vsemirniy Festival Negrskih Iskusstv v Dakare (The First World Festival of Negro Arts in Dakar), *Sovetskaya Etnografia* (Soviet Ethnography), 3, pp. 145–154.
- 1969 *Les anciennes relations entre l'Arménie et l'Éthiopie*, Fourth International Conference of Ethiopists, (no place indicated), 18 pp.
- 1969 Sumaoro – tsar kuznetsov i drevnaya kultura Zapadnoy Afriki (Sumaoro – le roi-forgéon et l'ancienne culture d'Afrique Occidentale), *Africana*, VII, Moscow – Leningrad, pp. 177–185.
- 1969 *The Art of Africa. Negro Art from the Institute of Ethnography*, London, 47 pp.
- 1969 O nekotorykh etnolingvisticheskikh problemakh Afriki (On some Problems of Ethnolinguistics in Africa), in: *Voprosi Socialnoy Lingvistiki* (Problems of Social Linguistics), Leningrad, pp. 135–157.

- 1971 Astrakhenets v Tombuktu v 1821g (Tombocou en 1821), *Africana*, VIII, Moscow – Leningrad, pp. 3–22.
- 1971 Slovar yazika suahili 1811g (Le vocabulaire souahéli de 1811), *Africana*, VIII, Moscow – Leningrad, pp. 75–82.
- 1972 Ob izutshenii eposa narodov Afriki (Les études du folklore épique africain), *Africana*, IX, Leningrad, pp. 3–16.
- 1973 Kolonialnoe obshestvo – etap v etnitsheskom razvitü narodov Afriki (Colonial society – a Level of the Ethnic Development of the African Peoples), in: *Problemi naseleniya i hozyaystva stran Afriki* (Problems of Population and Economics in Africa), Leningrad, pp. 3–11.
- 1974 Yaponskie issledovania po etnodrafií Afriki (Japanese Studies on Ethnography of Africa), *Sovyetskaya Etnografiya* (Soviet Ethnography), 3, pp. 165–177.
- 1975 Iz istorii armyano–efiopskikh svyazey (From the History of Armeno–Ethiopian relations), *Drevnij Vostok* (Ancient East), 1, pp. 207–217.
- 1975 Istoria izutshenia v Roszii afrikanskih yazikov (History of African Language Studies in Russia), in: *Sbornik Muzeya Etnografii i Antropologii* (Studies of the Museum of Ethnography and Anthropology), 31, Leningrad, pp. 118–123.
- 1975 Brat – syn materi (pseudomatriarchat) (Brother – Son of Mother [pseudomatriarchy]), *Africana*, X, Leningrad, pp. 3–8.
- 1975 Ierarchia rodovih struktur i tipi bolshesemeynih domashnih obshin (Hierarchy of Clan-Structures and Types of Household Communities in Extended Families), in: *Socialnaya organizatsia narodov Afriki i Azii* (Social organisation of African and Asian peoples), Moscow, pp. 6–19.
- 1975 Tipy domashney obshini i matrilinealnyi rod u narodov Ekvatorialnoy Afriki (Types of Household Communities and the Matrilineal Clan of the Peoples of Equatorial Africa), in: *Socialnaya organizatsia narodov Afriki i Azii* (Social organisation of African and Asian peoples), Moscow, pp. 20–59.
- 1977 Jazik kak istoritsheskiy iatotshnik (Language as Historical Source), in: *Istotshnikovedenie afrikanskoj istorii* (Science of Sources of African History), Moscow, pp. 8–37.
- 1977 Problemi etnitsheskoj istorii Afriki (Problems of Ethnic History in Africa), in: *Etnitsheskaya istoria Afriki. Prekolonialniy period* (Ethnic History. Precolonial Period), Moscow, pp. 3–17.
- 1978 Albert Schweitzer v Gabone (Albert Schweitzer in Gabon), in: L. Schweitzer: *Pisma iz Lambarene* (Letters from Lambarene), Leningrad, pp. 338–357.
- 1979 Drevnie svyazi kultur narodov Afriki Indii i Indonezii (Ancient Contacts Between the Cultures of Africa, India and Indonesia), in: *Strani i narodi Vostoka* (Countries and Peoples of the East), Moscow, pp. 172–185.
- 1980 Sprache und gesellschaft in Afrika. Aspekte der Kulturgeschichte, in: *Sozialer Wandel in Afrika und die Entwicklung von Formen und Funktionen afrikanischer Sprachen*, Berlin, pp. 2–31.

- 1981 Migrations and Ethnic and Linguistic Differentiation, in: *General History of Africa*, V/1. Methodology and Prehistory, Paris, UNESCO, pp. 271–286. (A francia nyelvű kiadásban is.)
- 1982 Afrikanskije jaziki i obshaya lingvistika (African Languages and General Linguistics), *Voprosi Jazikoznania*. (Problems of Linguistics), 4, pp. 121–125.
- 1982 Opit yazikovogo stroitelstva v SSSR i yego znatshenie v reshenii nacionalno–yazikovogo voprosa v stranah Afriki (Experience of Language-building in the USSR and its Importance in solving of the National–Linguistic Problems in African Countries), in: *Sovietsky opit reseniya nacionalnogo voprosa i ego znatshenie dl'a narodov Afriki i Azii* (Soviet Experience in Solving of National Problems and its Importance for African and Asian Peoples), Yerevan, pp. 255–267.
- 1982 Sistemi scheta i yazikah Tropitsheskoy i Yuzhnoy Afriki (The Numeration Systems of the Peoples of Tropical and South Africa), *Africana*, XII, Leningrad, pp. 3–33.
- 1983 Epigamia. Izbrannie stat'i (Eypigamy. Selected Writings), Moscow, 280 pp.

For the full lists of publications by D. A. Oldergogge see:

1. *Fundamental problem afrikanistiki* (Fundamental problems of Africanistics), red.: Y. V. Bromley, Moscow, 1973, pp. 11–13.
2. *Sovetskaja Etnografija* (Soviet Ethnography), 1983, 4. pp. 126–130.
3. *Narodi Azii i Afriki* (Peoples of Asia and Africa), 1983, (Basic writings for 1966–1983), pp. 209–210.